

Аналіз впливу геополітичної напруги на трансформацію міжнародних відносин

Олег М. Кузь ^{1*} ● Валентина О. Бабіна ² ● Данило О. Непочатов ³

¹ Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (Україна).
Завідувач кафедри міжнародних відносин і політичної філософії, д-р філос. наук, професор.

² Національний університет «Одеська політехніка» (Україна). Доцент кафедри міжнародних відносин та права, канд. політ. наук, доцент.

³ Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (Україна).
Аспірант кафедри міжнародних відносин і політичної філософії.

* Автор-кореспондент, e-mail: oleh.kuz@hneu.net

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

DOI:

[10.70651/3041-2498/2025.5.06](https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.5.06)

Авторське право

© 2025 авторів

Цей твір
ліцензовано на
умовах Ліцензії
Creative Commons
«Із Зазначенням
Авторства –
Некомерційна 4.0
Міжнародна»
(CC BY-NC 4.0).

Дослідження присвячене аналізу впливу геополітичної напруги на трансформацію міжнародних відносин у сучасному світі, з особливим акцентом на її важливих проявах, зокрема збройних конфліктах, економічних санкціях, гібридних війнах та дипломатичній конкуренції. Геополітична напруга розглядається як комплексний феномен, що формується внаслідок конкуренції за владу, ресурси, ідеологічний вплив і геостратегічні переваги. У статті проаналізовано, як ці фактори сприяють фрагментації глобального порядку, поглиблюють міждержавну недовіру та ускладнюють міжнародну співпрацю. На основі даних Глобального звіту про ризики 2025 року, підготовленого Всесвітнім економічним форумом, а також інших авторитетних джерел, таких як Uppsala Conflict Data Program та International Crisis Group, досліджено короткострокові та довгострокові геополітичні ризики, їхній вплив на глобальну безпеку, економічну стабільність і дипломатичні процеси. Особливу увагу приділено сучасним викликам, зокрема ескалації збройних конфліктів, зростанню політичної поляризації, поширенню дезінформації через генеративні технології штучного інтелекту й посиленню гібридних загроз, які поєднують військові, інформаційні, кібернетичні та економічні методи. Дослідження підкреслює неспроможність міжнародних інституцій, таких як ООН, ефективно реагувати на ці виклики через інституційну слабкість і розбіжності між провідними геополітичними акторами. У статті проаналізовано регіональні осередки напруги, зокрема війну в Україні, конфлікти на Близькому Сході та протистояння в Східній Азії, які мають транскордонний вплив на глобальну безпекову архітектуру. Результати дослідження вказують на необхідність переосмислення підходів до глобального врядування, зміцнення багатосторонньої дипломатії та розроблення стратегій протидії гібридним загрозам і дезінформації. Запропоновано комплексний підхід до управління геополітичними ризиками, який охоплює реформування міжнародних інституцій, посилення превентивної дипломатії та підтримку демократичних цінностей. Підкреслено, що лише через системну співпрацю та інноваційні підходи до глобальної безпеки можна протидіяти подальшій ескалації конфліктів і сприяти формуванню стійкої й кооперативної міжнародної системи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

збройні конфлікти, економічні санкції, гібридна війна, дезінформація, глобальне врядування, безпекова архітектура.

e-ISSN 3041-2498

Public Management and Policy

<https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap>

Analysis of the Impact of Geopolitical Tension on the Transformation of International Relations

Oleh Kuz ^{1*} ● Valentyna Babina ² ● Danylo Nepochatov ³

¹ Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (Ukraine). Head of the Department of International Relations, Political Science and Practical Philosophy, Doctor of Science (Philosophy), Professor.

² Odesa Polytechnic National University (Ukraine). Associate Professor at the Department of International Relations and Law, PhD in Political Sciences, Associate Professor.

³ Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (Ukraine). Postgraduate Student at the Department of International Relations, Political Science and Practical Philosophy.

* **Corresponding Author**, e-mail: oleh.kuz@hneu.net

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3041-2498/2025.5.06](https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.5.06)

Copyright © 2025
by authors

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

The article examines current social policy issues within Ukraine's public administration system, focusing on the context of decentralization and ensuring equal access to social services for all population groups. The relevance of the research is driven by the need to adapt social policy to new challenges. Key problems identified include socio-economic instability and the consequences of the war. The objective is to identify the main problems and factors affecting the effectiveness of social services delivery. The research aims to find ways to improve social policy at the regional level. The study employs methods such as comparative analysis, statistical review, index-based approach, and social service efficiency evaluation methodology. A comparative analysis of countries like Sweden, Germany, France, and Estonia revealed effective approaches to organizing social policy, with their practices partially applicable in today's Ukraine. The research results indicate that decentralization has expanded the financial and organizational autonomy of local communities. The war's impact has been significant, leading to reduced institutional capacity of authorities, the destruction of social infrastructure, and workforce shortages. The article proposes a conceptual model for assessing equal access to social services, which includes five key components: social capital, economic potential, infrastructure, governance level, and digital capabilities. This model enables the evaluation of access to social services based on objective indicators while accounting for regional specificities. The practical application of this model will help identify strengths and weaknesses in social policy at the local level and determine priority areas for future development. The conclusions emphasize that improving the mechanisms of financing, organizing, and monitoring social service delivery is a crucial task today. A key consideration is the specific characteristics of each region and the contemporary challenges it faces. Future research prospects include developing new approaches to evaluating the effectiveness of social services. Additionally, future studies should focus on examining the impact of digitalization on access to social services and integrating international experience to enhance the resilience of Ukraine's social system.

KEYWORDS

armed conflicts, economic sanctions, hybrid warfare, disinformation, global governance, security architecture.

1. Вступ

Сучасний світ переживає період підвищеної геополітичної напруги, яка суттєво впливає на міжнародні відносини, змінюючи їхню структуру, динаміку й пріоритети. Цей феномен, зумовлений конкуренцією за глобальний вплив, ресурси та стратегічні позиції, формує нові виклики для держав, міжнародних організацій і суспільств. У контексті глобалізації, швидкого технологічного прогресу та посилення взаємозалежності між країнами, геополітична напруга набуває нових форм і масштабів, впливаючи на безпеку, економіку, соціальні процеси та культурну взаємодію. Складність цього явища вимагає глибокого аналізу, щоб зрозуміти, як воно трансформує сучасну міжнародну систему та які стратегії можуть сприяти її стабілізації.

Геополітична напруга не є новим явищем, проте її сучасні прояви ускладнені такими факторами, як зростання багатополарності, руйнування традиційних механізмів глобального врядування та поява нових технологічних загроз. Від локальних конфліктів до глобальних економічних і дипломатичних протистоянь, ці процеси створюють невизначеність і підвищують ризики для міжнародної співпраці. Водночас вони відкривають можливості для переосмислення підходів до врегулювання конфліктів, зміцнення міжнародного права та розвитку інноваційних моделей кооперації.

2. Огляд літературних джерел

Аналіз наукових праць, присвячених вивченню геополітичної напруги та її впливу на трансформацію міжнародних відносин, демонструє широкий спектр підходів до цього феномена – від безпекових викликів і збройних конфліктів до економічних санкцій, гібридних воєн, дезінформаційних кампаній і дипломатичної конкуренції, що формує надійну теоретичну та емпіричну основу для подальших досліджень.

Так, О. Буряченко у своїй статті аналізує сучасні геополітичні виклики, акцентуючи на пріоритетах політики безпеки в умовах багатополарного світу. Автор підкреслює, що зростання геополітичної напруги зумовлене конкуренцією за ресурси та вплив, а також ескалацією гібридних загроз, що вимагає адаптації національних і міжнародних стратегій безпеки [1].

Науковці В. Лоза та І. Онофрійчук досліджують роль дезінформації та гібридних воєн у сучасних геополітичних протистояннях. Учені наголошують, що ці інструменти підривають суспільну довіру та дестабілізують політичні системи, ускладнюючи міжнародну співпрацю [2].

Санкції як інструмент невійськового тиску досліджують М. Панковець і Т. Шевчук. Автори аналізують їхній вплив на глобальні економічні відносини, зокрема регіоналізацію торгівлі, на прикладі санкцій проти Росії після 2022 року, указуючи на їхній взаємний ефект як для країн-ініціаторів, так і для держав, проти яких застосовано обмеження [3].

Вплив збройних конфліктів на геополітичну та економічну стабільність вивчають Н. Кравчук і Х. Бадюк. Науковці аналізують, як сучасні конфлікти сприяють змінам у глобальних торговельних і фінансових системах, підкреслюючи їхній вплив на міжнародні відносини. Це джерело доповнює аналіз економічних і безпекових аспектів геополітичної напруги, надаючи емпіричні приклади трансформації глобального порядку [4].

Ескалацію військових загроз як важливий елемент сучасної геополітики розглядають В. Лоза та співавтори (V. Loza et al.) Дослідники визначають, як локальні конфлікти, зокрема в Україні, впливають на глобальну безпекову архітектуру та сприяють формуванню нових альянсів [5].

Вплив геополітичної фрагментації на країни, що розвиваються, з'ясовує Дж. Муя (J. Muяa). Автор аналізує, як конкуренція великих держав, економічні санкції та регіональні конфлікти створюють виклики для економічного зростання, соціальної стабільності та політичної автономії країн Глобального Півдня. Це джерело доповнює аналіз геополітичної напруги, висвітлюючи перспективу країн, що розвиваються, та акцентуючи на глобальних наслідках фрагментації міжнародного порядку [6].

Загалом, сучасні наукові джерела забезпечують комплексне розуміння геополітичної напруги, охоплюючи її безпекові, економічні, юридичні та інформаційні аспекти. Вони створюють міцну основу для аналізу трансформації міжнародних відносин і підкреслюють необхідність системного підходу до управління глобальними ризиками.

3. Постановка завдання

Метою дослідження є аналіз впливу геополітичної напруги на трансформацію міжнародних відносин, з акцентом на виявлення основних факторів, що сприяють змінам у глобальній системі, та оцінювання їхніх наслідків для безпеки, економіки й дипломатичної взаємодії.

Завдання дослідження:

- 1) визначити основні форми прояву геополітичної напруги та їхній вплив на сучасні міжнародні відносини;
- 2) проаналізувати основні регіональні осередки геополітичної напруги;
- 3) оцінити економічні, безпекові та соціальні наслідки геополітичної напруги для глобальної системи;
- 4) окреслити чинники, що сприяють ескалації геополітичної напруги, та з'ясувати їхній вплив на трансформацію міжнародних відносин.

4. Методи та матеріали

Для аналізу впливу геополітичної напруги на трансформацію міжнародних відносин у дослідженні застосовано комбінацію кількісних і якісних методів, що забезпечують всебічне вивчення феномена та його наслідків. Методологічний підхід охоплює аналіз статистичних даних, систематичний огляд літератури, порівняльний аналіз регіональних кейсів і оцінку експертних думок, що дозволяє отримати цілісне уявлення про геополітичні процеси та їхній вплив на глобальну систему.

Кількісний аналіз передбачав обробку статистичних і економічних показників, отриманих з офіційних звітів і баз даних міжнародних організацій. Зокрема, використано дані Глобального звіту про ризики 2025 року, підготовленого Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum), а також статистичні матеріали Uppsala Conflict Data Program за 2022–2023 роки, які містять інформацію про кількість і характер збройних конфліктів. Ці дані допомогли оцінити масштаби геополітичної напруги, її вплив на глобальну безпеку, економічні процеси та гуманітарну ситуацію. Додатково проаналізовано показники міжнародної торгівлі, обсяги економічних санкцій і міграційні потоки для оцінювання економічних і соціальних наслідків.

Якісний аналіз передбачав систематичний огляд наукової літератури та звітів міжнародних організацій, таких як International Crisis Group і Atlantic Council, для вивчення теоретичних аспектів геополітичної напруги та її проявів, зокрема гібридних воєн і дезінформаційних кампаній. Джерела обиралися за їхньою релевантністю до теми, охоплюючи аспекти безпеки, економіки, дипломатії та технологічних викликів. Особливу увагу приділено працям, що аналізують сучасні конфлікти, такі як війна в Україні, та їхній вплив на глобальний порядок.

Порівняльний аналіз застосовувався для вивчення регіональних осередків геополітичної напруги. Цей метод дозволив виявити спільні риси та відмінності у впливі геополітичних ризиків на різні регіони, а також оцінити їхні транскордонні наслідки. Окремо розглянуто кейси економічних санкцій, таких як обмеження, запроваджені проти Росії після 2022 року, для визначення їхнього впливу на глобальні торговельні ланцюги.

Матеріали дослідження охоплюють офіційні звіти міжнародних організацій, наукові статті, статистичні бази даних і публікації в медіа, що стосуються геополітичних подій. Використання різноманітних джерел забезпечило надійність і об'єктивність висновків. Поєднання зазначених методів дозволило комплексно оцінити вплив геополітичної напруги на трансформацію міжнародних відносин, виявивши як її дестабілізаційні ефекти, так і потенційні можливості для вдосконалення глобального врядування.

5. Результати та обговорення

Геополітична напруга є комплексним феноменом, що характеризує стан підвищеної конфронтації між державами, регіональними блоками чи глобальними акторами, зумовлений конкуренцією за владу, ресурси, ідеологічний вплив або геостратегічні переваги. У сучасних міжнародних відносинах геополітична напруга проявляється через низку взаємопов'язаних

форм: збройні конфлікти, економічні санкції, гібридні війни та дипломатичну конкуренцію. Кожна з цих складових відіграє унікальну роль у трансформації міжнародного порядку, впливаючи на безпекові, економічні та політичні аспекти глобальної взаємодії.

Ситуація на міжнародній арені у XXI столітті стала значно складнішою, що зумовлено численними новими викликами для безпеки. Одним з основних чинників цього багатьма дослідниками вважається трансформація глобального порядку, яка спричиняє посилення напруженості між провідними державами. Перехід до багатополярності у світі активізував конкуренцію за домінування на геополітичній арені серед великих країн, створивши підґрунтя для нових конфліктів і загроз глобальній стабільності [1].

Геополітичні ризики є визначальним фактором, що суттєво впливає на глобальну економіку, зокрема на поведінку таких міжнародних економічних агентів, як підприємства, інвестори та уряди. В умовах посилюваної політичної нестабільності важливо глибше дослідити природу цих ризиків, їх класифікацію та вплив на економічні процеси, а також роль міжнародних організацій у зменшенні їхніх негативних наслідків.

Геополітичні ризики визначаються як потенційні загрози, що виникають через політичні зміни, міжнародні конфлікти чи інші глобальні кризи, які можуть мати негативний вплив на світову економіку. Вони охоплюють усі види ризиків, що виникають унаслідок політичних або дипломатичних змін між державами, які мають стратегічне значення й можуть впливати на міжнародну торгівлю, фінансові ринки та прямі інвестиції.

Ризики можуть бути як короткостроковими, так і довгостроковими. Короткострокові ризики виникають через непередбачувані події, що мають обмежений вплив на економіку. Вони характеризуються швидким розвитком ситуації, виразним емоційним впливом на ринки та економічних агентів, а також переважно тимчасовим характером наслідків.

Довгострокові ризики формуються протягом тривалого часу та мають стійкий вплив на міжнародну політику й економіку. Зазвичай вони виникають через структурні зміни у відносинах між країнами, економічну ізоляцію або зміну політичних режимів.

У Глобальному звіті про ризики [7], опублікованому Всесвітнім економічним форумом (WEF) 15 січня 2025 року, на основі опитування Global Risks Perception Survey (GRPS) за участю 900+ експертів, підкреслено, що збільшення кількості конфліктів, посилення економічного протистояння та суспільної поляризації призводить до фрагментації глобального порядку.

Глобальна перспектива дедалі більше характеризується фрагментацією в основних вимірах – геополітичному, екологічному, соціальному, економічному та технологічному. У 2024 році ці тенденції посилилися внаслідок ескалації збройних конфліктів, зростання частоти й інтенсивності екстремальних погодних явищ, спричинених кліматичними змінами, поглиблення політичної поляризації, а також широкого впровадження цифрових технологій, що сприяють поширенню дезінформації. Сучасна міжнародна система функціонує в умовах найбільшої міждержавної роз'єднаності з часів «холодної війни».

Результати опитування, проведеного у рамках Global Risks Report 2024 Всесвітнього економічного форуму, демонструють високий рівень глобального песимізму: 52 % респондентів прогнозують нестабільність у короткостроковій перспективі (на два роки), 31 % очікують на період «турбулентності», тоді як 5 % передбачають настання «штормових» умов. У довгостроковій перспективі (до 2035 року) цей песимізм поглиблюється: 62 % опитаних вважають, що світ перебуватиме в стані структурної «турбулентності» або системної кризи. Така оцінка свідчить про посилюваний скепсис щодо здатності наявних інституцій і соціальних механізмів ефективно реагувати на багаторівневу крихкість, спричинену сукупністю нових глобальних ризиків [7].

Збройні конфлікти є найбільш очевидною формою геополітичної напруги, оскільки вони безпосередньо змінюють баланс сил і міжнародні відносини. Згідно з правовим визначенням, запропонованим українським дослідником В. Денисовим, збройний конфлікт – це зіткнення між збройними силами держав у супереч міжнародно-правовій забороні війни як засобу врегулювання спорів. При цьому розрізняється збройний конфлікт міжнародного й неміжнародного характеру [8]. Сучасні конфлікти, такі як російсько-українська війна, демонструють, як локальні військові дії можуть спричинити глобальні наслідки, зокрема перебудову безпекових альянсів та економічні потрясіння.

За даними Uppsala Conflict Data Program [9], у 2022–2023 роках кількість збройних конфліктів досягла рекордного рівня за останні 30 років, що свідчить про зростання

геополітичної нестабільності. Ці конфлікти не лише змінюють кордони чи політичні режими, але й впливають на глобальну безпеку, викликаючи міграційні кризи та гуманітарні виклики.

Згідно з результатами Глобального звіту про ризики, 23 % опитаних експертів назвали ескалацію та розширення збройних конфліктів у різних регіонах світу однією з провідних глобальних загроз (рис. 1). Зокрема, збройна агресія російської федерації проти України, нестабільність на Близькому Сході, а також збройні протистояння в Судані розглядаються як основні тригери загострення міжнародного занепокоєння та дестабілізації системи міжнародної безпеки [7].

Рис. 1. Топ-10 глобальних ризиків 2025 року

Джерело: сформовано авторами за даними [7].

Підвищення рівня геополітичних ризиків зумовлюється неспроможністю або слабкістю міжнародних інституцій ефективно реагувати на конфлікти та забезпечити їх деескалацію відповідно до норм міжнародного права. Така інституційна слабкість у поєднанні з невизначеністю та страхом щодо ймовірного поширення конфліктів сприяє поглибленню міждержавної недовіри й формуванню нових ліній геополітичного розмежування.

У контексті посилюваних загроз питання національної безпеки дедалі частіше посідає пріоритетне місце в політичному порядку денному держав. Особливу тривогу викликає перспектива великомасштабного збройного конфлікту із залученням провідних геополітичних акторів, що потенційно може призвести до руйнування усталеної системи стримування та балансу сил на міжнародній арені.

Згідно з даними International Crisis Group [10], український збройний конфлікт посідає перше місце серед найактуальніших сучасних збройних конфліктів поряд із війнами в Мозамбіку, Демократичній Республіці Конго та секторі Гази (ізраїльсько-палестинське протистояння). Це зумовлено такими факторами, як тривалість протистояння понад десять років (від 2014 року); ескалація бойових дій у «гарячу фазу» з 24 лютого 2022 року, яка триває досі; значні втрати серед військових; патова ситуація на фронті, коли ні Україна, ні Росія не можуть здобути остаточну перемогу; а також ризик потенційної ядерної ескалації.

Збільшення кількості збройних конфліктів у світі є свідченням поглиблення геополітичної фрагментації, яка впливає як на регіональному, так і на глобальному рівні. Збройні протистояння вже не обмежуються лише двосторонніми війнами між державами: дедалі частіше йдеться про гібридні конфлікти, які поєднують військові дії, інформаційні кампанії, кібератаки та економічний тиск. Ці процеси ускладнюють можливість досягнення стійкого миру традиційними дипломатичними методами.

У цьому контексті міжнародна спільнота стикається з викликами не лише реагування на конфлікти, але й запобігання їхній ескалації. Необхідне переосмислення підходів до системи

глобальної безпеки, з акцентом на зміцнення міжнародного права, реформування ООН, а також посилення ролі превентивної дипломатії. Лише через системну співпрацю та підтримку демократичних цінностей можна протидіяти подальшому поширенню насильства як способу врегулювання конфліктів.

Одним із важливих викликів сучасного глобального середовища є поширення дезінформації, що розглядається як серйозний ризик у короткостроковій та середньостроковій перспективі. Розвиток генеративних технологій штучного інтелекту, зокрема можливість автоматизованого створення текстів, зображень і відео, істотно спростило виробництво та масове поширення неправдивої або маніпулятивної інформації. Цей феномен створює значні загрози для політичної стабільності, впливаючи на результати демократичних процесів, зокрема виборів, та формуючи викривлене сприйняття реальності серед широких верств населення. У контексті збройних конфліктів дезінформаційні кампанії використовуються як інструмент гібридної війни, здатний знизити рівень довіри до офіційних джерел інформації, послабити суспільну мобілізацію та дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію.

Гібридні війни поєднують традиційні військові дії з інформаційними, кібернетичними та економічними методами, що робить їх ефективним інструментом геополітичної напруги. Це можуть бути напади на критичну інфраструктуру, таку як енергетичні мережі, транспортні системи та фінансові установи, а також на інформаційні ресурси уряду та ЗМІ. Такі атаки можуть призвести до виведення з ладу важливих систем або поширення дезінформації з метою дестабілізації суспільства, зниження довіри до державних інститутів або впливу на політичні процеси, зокрема на вибори. Важливим елементом гібридної війни є дезінформація – навмисне поширення неправдивої або маніпулятивної інформації для зміни громадської думки. Зазвичай дезінформація використовує соціальні мережі та ЗМІ для досягнення масового впливу [2].

Наприклад, дезінформаційні кампанії та кібератаки, спрямовані на дестабілізацію політичних систем, стали характерною рисою сучасних конфліктів. У звіті Atlantic Council [11] зазначено, що гібридні війни ускладнюють міжнародну співпрацю, оскільки їхні наслідки важко атрибутувати та нейтралізувати. Ця форма напруги сприяє руйнуванню довіри між державами, що ускладнює дипломатичне врегулювання.

Ще одним важливим інструментом геополітичного тиску у XXI столітті, спрямованим на зміну поведінки держав без прямого військового втручання, є економічні санкції. Збільшення кількості торгівельних суперечок, запровадження економічних санкцій та протекціоністських заходів свідчать про дедалі агресивніше використання економічних інструментів у досягненні зовнішньополітичних цілей. Така динаміка формує напружене середовище, що істотно ускладнює міждержавну кооперацію, порушує глобальні ланцюги постачання та провокує регіоналізацію світової торгівлі. Як наслідок, гео економічна конкуренція дедалі частіше набуває ознак стратегічного протистояння, де економічна взаємозалежність більше не гарантує стабільності, а натомість використовується як важіль тиску в межах невоєнних форм конфлікту.

Наприклад, після вторгнення росії в Україну у 2022 році Захід запровадив безпрецедентні санкції, які вплинули на глобальні енергетичні ринки та торгівельні ланцюги. Як зазначають М. Панковець та Т. Шевчук [3], за своїм значенням і масштабом такі примусові заходи є найпотужнішим інструментом невійськового впливу, який після досягнення поставленої мети, зокрема відновлення принципів міжнародного права, порушених агресією та протиправними діями, сприяє поверненню до стану, що існував до початку конфлікту. Санкції призводять до трансформації міжнародних економічних відносин, сприяючи регіоналізації торгівлі та посиленню протекціонізму. Водночас санкції мають взаємний ефект, впливаючи як на цільову державу, так і на країни-ініціатори, що ускладнює їхню ефективність.

Запровадження санкцій проти росії є пріоритетним елементом західної геополітичної стратегії, що має на меті ізоляцію її економіки та ослаблення військового потенціалу. Утім, попри свою цілеспрямованість, ці заходи мають низку вразливостей, які знижують їхню результативність і провокують непередбачувані глобальні наслідки, зокрема зростання цін на енергоресурси та харчові продукти, що вплинуло на світову ринкову ситуацію [4].

Дипломатична конкуренція проявляється через створення нових альянсів, ізоляцію опонентів або просування ідеологічних наративів. Наприклад, формування AUKUS та активізація Індо-Тихоокеанської стратегії США є відповіддю на посилення впливу Китаю, що ілюструє дипломатичну конкуренцію в умовах геополітичної напруги. Водночас регіональні організації, такі як ЄС чи АСЕАН, відіграють дедалі важливішу роль у пом'якшенні напруги через

багатосторонню дипломатію. Однак дипломатична конкуренція може загострювати конфлікти, якщо вона переходить у форму ідеологічного протистояння.

Кожна зі складових геополітичної напруги має унікальний вплив на міжнародні відносини. Збройні конфлікти змінюють безпекову архітектуру, санкції реформують економічні зв'язки, гібридні війни підривають довіру, а дипломатична конкуренція формує нові альянси. У сукупності ці фактори сприяють переходу від однополярного до багатополярного світу, у якому регіональні актори набувають більшої ваги. Наприклад, війна в Україні не лише посилсила НАТО, але й стимулювала співпрацю між країнами Глобального Півдня, які уникають прямої участі в конфлікті.

Новий світовий порядок – це боротьба за домінування у світі, який є поляризованим та асиметричним. Він відображає геополітичні зміни та трансформацію глобального лідерства, економічні перетворення, що змінюють світову економічну ситуацію через нові ринки, економічних лідерів та інноваційні моделі співпраці. Крім того, він охоплює соціальні зміни, які, залежно від країни, можуть призводити до соціальної нерівності або, навпаки, сприяти єдності суспільства й формуванню демократичних цінностей. Водночас він охоплює й культурні зміни, технологічний прогрес, екологічні трансформації та пандемії. Зростання міжнародної напруги у відносинах та поглиблення конфліктів спричинили в останнє десятиліття глибокі економічні розломи, відбулося зростання санаційних заходів та торговельних війн.

Геополітична напруга впливає на безпекову архітектуру через ієрархічну структуру геополітичних рівнів, що визначають розподіл впливу, ресурсів і стратегічних пріоритетів між державами та регіонами. У таблиці у систематизовано п'ять геополітичних рівнів, їхні характеристики, приклади та вплив на безпекові трансформації.

Таблиця 1. Геополітичні рівні, їхні характеристики, приклади та вплив на безпекові трансформації

Рівень	Характеристика	Приклади	Вплив на безпекову архітектуру
Перший рівень	Геополітичні сфери: морська (залежність від морських комунікацій) і сухопутна (континентальний світ)	Морська сфера: США, Західна Європа; Сухопутна сфера: росія, Китай	Визначає глобальні стратегії стримування: морські держави фокусуються на контролі торговельних шляхів, сухопутні – на континентальній стабільності
Другий рівень	Геополітичні регіони в межах сфер, а також специфічні регіони з унікальними ролями	Морська сфера: Англія-Америка, Західна Європа, Магриб, Азія-Океанія, Південна Америка, Африка на південь від Сахари; Сухопутна сфера: Хартленд, Східна Азія; Специфічні регіони: Південна Азія, Близький Схід, Центральна-Східна Європа	Визначає глобальні стратегії стримування: морські держави фокусуються на контролі торговельних шляхів, сухопутні – на континентальній стабільності
Третій рівень	Великі держави (наддержави) та високоінтегровані коаліції, що контролюють стратегічно важливі території	США (атлантичне узбережжя, Великі озера), ЄС (Північне море), Китай (долини річок), росія (трикутник Санкт-Петербург – Ростов-на-Дону – Кузбас), Японія (Тихоокеанський пояс)	Визначає глобальні безпекові пріоритети: наддержави формують альянси (НАТО, AUKUS), а основні території стають центрами військової присутності
Четвертий рівень	Держави другого порядку з регіональним впливом	Індія, Канада, Бразилія	Забезпечують регіональну стабільність: наприклад, Індія протидіє Китаю в Південній Азії, впливаючи на регіональну безпеку
П'ятий рівень	Субнаціональні геополітичні утворення («ворота» між регіонами)	Унікальні території, що з'єднують регіони (наприклад, Панамський канал, Суецький канал)	Контролюють стратегічні точки: ці «ворота» стають об'єктами конкуренції в умовах геополітичної напруги

Джерело: розроблено авторами на основі [6].

Отже, наведена типологія демонструє складну багаторівневу структуру сучасного геополітичного простору, де кожен рівень виконує специфічну роль у забезпеченні глобальної

та регіональної безпеки. Від домінування наддержав до стратегічного значення «геополітичних воріт» – усі ці рівні взаємодіють між собою, формуючи складну систему стримувань, союзів і конфліктів. Саме така ієрархічна взаємозалежність зумовлює гнучкість і водночас вразливість сучасної безпекової архітектури. З одного боку, вона дозволяє провідним державам координувати свої дії в межах альянсів та впливати на регіональні процеси. З іншого – створює ризики ескалації локальних конфліктів у глобальні, особливо в умовах посилення гібридних загроз, конкуренції за контроль над стратегічними точками та загальної фрагментації світового порядку. У цьому контексті ефективне управління ризиками на кожному з рівнів стає критичним фактором підтримання міжнародної стабільності.

У глобальному контексті безпекових викликів Україна, Близький Схід і регіон Південно-Східної Азії залишаються епіцентрами потенційної дестабілізації з транскордонним впливом. Події, що відбуваються в цих зонах, не лише формують регіональні баланси сил, але й безпосередньо впливають на стан світової дипломатії, безпекової архітектури та глобальної економіки.

У випадку України подальша ескалація або, навпаки, заморожування конфлікту визначатиметься ступенем залученості Сполучених Штатів та Європейського Союзу. Обидва сценарії – як загострення з імовірним залученням нових акторів, так і умовне припинення бойових дій без досягнення політичного врегулювання – матимуть довгострокові негативні наслідки для регіональної безпеки. У першому випадку суттєво зростає ризик трансформації війни в багатостороннє протистояння, тоді як у другому – існує загроза формування «сірих зон» із хронічною нестабільністю, руйнуванням інфраструктури та масштабними гуманітарними кризами.

Близький Схід продовжує демонструвати ознаки посилюваної конфронтації, зокрема між Іраном та Ізраїлем. Висока ймовірність прямого зіткнення між цими державами, посилена діями проксі-угруповань і частковою відмовою від традиційних механізмів стримування, створює умови для масштабного регіонального конфлікту. Потенційна залученість США в разі військового загострення між союзниками або під час інтервенцій у Сирії лише підвищує рівень стратегічної непередбачуваності. Окрім того, збільшення кількості неконтрольованих територій у регіоні сприяє вкоріненню терористичних мереж, що матиме транснаціональні наслідки.

У Східній Азії триває поступове руйнування стратегічного балансу між Китаєм і Тайванем. Постійна військова активність у Тайванській протоці супроводжується жорсткою риторикою Пекіна, що не виключає застосування сили задля «національного возз'єднання». У відповідь США нарощують військову присутність у регіоні, що створює ризик непередбаченої ескалації, навіть у разі незначних інцидентів. У такій ситуації дипломатичні інструменти виявляються малоефективними, поступаючись місцем прямому демонструванню сили.

Наднаціональні інститути, які традиційно були платформами для запобігання конфліктам, нині демонструють знижену ефективність. ООН, зокрема Рада Безпеки, дедалі частіше виявляється неспроможною ухвалити дієві рішення щодо воєн і криз, в яких беруть участь держави-постійні члени або їхні союзники. Це сприяє зростанню ролі військових союзів і призводить до поступового згортання багатосторонньої дипломатії як інструменту глобального управління. Паралельно фіксується різке зростання оборонних витрат: у 2023 році світові військові бюджети сягнули 2,4 трильйона доларів США, що є рекордним показником за весь період спостережень [7].

Сучасні тенденції супроводжуються посиленням авторитарних практик у низці держав, що проявляється в розширенні державного контролю над інформаційним простором, запровадженні механізмів стеження за громадянами та обмеженні громадянських свобод. У пріоритеті – безпека, часто у вузькому воєнному сенсі, тоді як соціальні інвестиції в освіту, охорону здоров'я чи стійку інфраструктуру відходять на другий план. У поєднанні з зовнішніми викликами це створює загрозу формування замкнених і конфронтаційних політичних режимів, що тягнуть до силового розв'язання проблем.

Усі перелічені чинники сприяють загостренню гуманітарної ситуації. Кількість осіб, змушених залишити домівки через війну, переслідування або екстремальні кліматичні умови, вже перевищила 122 мільйони – найбільше в історії [7]. Водночас обсяги міжнародної гуманітарної допомоги скорочуються, що створює небезпечну розривність між потребами постраждалих і можливостями глобальної системи реагування. У державах, які залишаються

поза увагою міжнародної спільноти, таких як Судан, Малі, Гаїті, виникають осередки неконтрольованого насильства та терору, що здатні впливати на безпеку не лише окремих регіонів, а й глобальної системи загалом.

6. Висновки

Дослідження впливу геополітичної напруги на трансформацію міжнародних відносин дозволило виявити важливі аспекти цього феномена та оцінити його багатогранний вплив на глобальну систему. Геополітична напруга, що проявляється у формі збройних конфліктів, економічних санкцій, гібридних війн, дезінформаційних кампаній і дипломатичної конкуренції, є одним із провідних чинників фрагментації світового порядку та створює серйозні перешкоди для ефективної міжнародної взаємодії.

Аналіз показав, що збройні конфлікти, такі як війна в Україні, мають значний транскордонний ефект, впливаючи на глобальну безпеку, міграційні процеси та економічні ринки. За даними Uppsala Conflict Data Program, у 2022–2023 роках кількість конфліктів досягла рекордного рівня за останні 30 років, що свідчить про зростання геополітичної нестабільності. Економічні санкції, як продемонстрував приклад обмежень проти Росії після 2022 року, трансформують глобальні торгівельні ланцюги, сприяючи регіоналізації економіки та посиленню протекціонізму. Гібридні війни, які поєднують військові, інформаційні та кібернетичні методи, ускладнюють міжнародну співпрацю через зниження рівня довіри та поширення дезінформації, що підтверджується даними Atlantic Council. Дипломатична конкуренція, зокрема через формування нових альянсів, таких як AUKUS, відображає перехід до багатопольярного світу, де регіональні актори набувають більшої ваги.

Дослідження також виявило обмежену ефективність міжнародних інституцій, таких як ООН, у реагуванні на геополітичні виклики через інституційну слабкість і розбіжності між провідними державами. Глобальний звіт про ризики 2025 року підкреслює песимістичні прогнози експертів: 52% респондентів очікують короткострокової нестабільності, а 62% прогнозують довгострокову турбулентність до 2035 року. Це вказує на необхідність переосмислення механізмів глобального врядування.

Регіональні осередки напруги, зокрема в Україні, на Близькому Сході та в Східній Азії, залишаються епіцентрами потенційної дестабілізації з глобальними наслідками. Війна в Україні, за даними International Crisis Group, є одним із найактуальніших конфліктів через її тривалість, ескалацію та ризик ядерної загрози. Ці процеси поглиблюють гуманітарну кризу, збільшуючи кількість вимушених переселенців до рекордних 122 мільйонів осіб.

Таким чином, геополітична напруга є комплексним явищем, яке вимагає системного підходу до аналізу та реагування. Здійснене дослідження акцентує на необхідності активізації багатосторонньої дипломатії, зміцнення засад міжнародного права, а також розроблення ефективних стратегій протидії гібридним загрозам з метою збереження стабільності й передбачуваності міжнародної системи. Отримані результати можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових розвідок і формування практичних механізмів управління геополітичними ризиками.

References

1. Buriachenko, O. V. (2024). *Bezpekovi vyklyky heopolityky XXI stolittia: vektory ta priorityty polityky bezpeky* [Security challenges of 21st-century geopolitics: Vectors and priorities of security policy]. *Politikus – Politicus*, (3), 157–163. http://politicus.od.ua/3_2024/26.pdf (in Ukrainian).
2. Loza, V., & Onofriichuk, I. (2024). *Informatsiina bezpeka ta hibrydna viina v konteksti globalnykh ta natsionalnykh interesiv* [Information security and hybrid warfare in the context of global and national interests]. In *Obrazy suchasnosti v humanitarnomu znanni* [Images of modernity in humanitarian knowledge] (pp. 355–359). Kyiv. <https://ur.knute.edu.ua/collections/23c7ba62-6a50-49c5-a5ff-161f8f1d51c6> (in Ukrainian).
3. Pankovets, M. P., & Shevchuk, T. V. (2024). *Mizhnarodni ekonomichni sanktsii v systemi mizhnarodnoi bezpeky: dosvid ta efektyvnist zastosuvannia v suchasnykh umovakh* [International economic sanctions in the system of international security: experience and effectiveness of application in modern conditions]. *Scientific Bulletin of UNFU*, 34(4), 34–40. <https://doi.org/10.36930/4034040> (in Ukrainian).

4. Kravchuk, N., & Badiuk, H. (2023). *Heopolitychni ta heoekonomichni naslidky suchasnykh mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv* [Geopolitical and geoeconomic consequences of modern international armed conflicts]. *Visnyk ekonomiky – Economic Herald*, (4), 52–66. <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.04.052> (in Ukrainian).
5. Loza, V., Myronenko, V., Myronenko, P., Smolianiuk, V., & Chelak, O. (2024). The escalation of military threats as a reality of modern geopolitics. *Multidisciplinary Science Journal*, (6), 2024ss0223. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2024ss0223>
6. Muya, J. (2024). Geopolitical fragmentation in the world and its consequences on developing countries: A game of chess on a fractured board. *Munich Personal RePEc Archive (MPRA)*, 122708. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/122708/1/MPRA_paper_122708.pdf
7. World Economic Forum. (2025). *Global Risks Report 2025*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2025>
8. Denysov, V. M. (2007). *Viina. Zbroinyi konflikt mizhnarodnoho kharakteru* [War. Armed conflict of an international character]. In Yu. S. Shemchushenko (Ed.), *Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk* [Great encyclopedic legal dictionary] (pp. 293–294). Kyiv (in Ukrainian).
9. Department of Peace and Conflict Research (2025). *UCDP – Uppsala Conflict Data Program. Department of Peace and Conflict Research*. <https://ucdp.uu.se>
10. *International Crisis Group: Official Website*. (2025). <https://www.crisisgroup.org>
11. Atlantic Council. (2024). Annual Report 2023/2024. *Atlantic Council*. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/2023-annual-report>